वेदनाका रापहरू
(गजलसङ्ग्रह)

त्रिभुवन विश्वविद्यालय, मानविकी तथा सामाजिक शास्त्र सङ्कायअन्तर्गत, नेपाली
केन्द्रीय विभाग,कीर्तिपुरको
स्नातकोत्तर तह दोस्रो वर्षको दसौं पत्रको
प्रयोजनका लागि
प्रस्तुत

सिर्जना-पत्र

प्रस्तुतकर्ता
तीर्थप्रसाद प्रसाई

नेपाली केन्द्रीय विभाग
त्रिभुवन विश्वविद्यालय, कीर्तिपुर
२०६३

स्वीकृतपत्र

विश्वविद्यालय क्याम्पस, कीर्तिपुरको स्नातकोत्तर तह दोस्रो वर्षमा अध्ययनरत विद्यार्थी श्री तीर्थप्रसाद प्रसाईंले दसौं पत्रको प्रयोजनको लागि तयार पार्नुभएको प्रस्तुत 'वेदनाका रापहरू' (गजलसङ्ग्रह) नामक सिर्जनापत्र आवश्यक मूल्याङ्कन गरी स्वीकृत गरिन्छ ।

....

प्रा.घनश्याम कँडेल
विभागीय प्रमुख
नेपाली केन्द्रीय विभाग,
कीर्तिपुर, काठमाडौं

....

प्रा. राजेन्द्र सुवेदी

शोध निर्देशक

....

बाह्य परीक्षक

मिति : २०६३/ /

निर्देशकको मन्तव्य

श्री तीर्थप्रसाद प्रसाईं (नारायण निराशी) ले *'वेदनाका रापहरू'* (गजलसङ्ग्रह) नामक सिर्जना-पत्र मेरो निर्देशनमा तयार गर्नुभएको हो । प्रस्तुत सिर्जना-पत्रको सृजनात्मक एवं समीक्षात्मक कार्यबाट म सन्तुष्ट छु । आवश्यक मूल्याङ्कनका निम्ति नेपाली केन्द्रीय विभाग समक्ष पेश गर्न सिफारिस गर्दछु ।

....

राजेन्द्र सुवेदी

प्राध्यापक

नेपाली केन्द्रीय विभाग,

कीर्तिपुर, काठमाडौं

मिति : ....

कृतज्ञता ज्ञापन

त्रिभुवन विश्वविद्यालय, मानविकी तथा सामाजिकशास्त्र सङ्कायअन्तर्गत, नेपाली केन्द्रीय विभागको स्नातकोत्तर तह दोस्रो वर्षको दसौं पत्रको प्रयोजनको लागि प्रस्तुत गरिएको यो सिर्जना पत्र 'वेदनाका रापहरू' गजलसङ्ग्रहका रूपमा तयार पारिएको छ । यस सिर्जना पत्र तयार पार्ने क्रममा प्रारम्भिक चरणको कार्य नाम दर्ता रहेको थियो । मैले प्रस्तुत गरेको प्रस्तावलाई सहजै स्वीकार गरी आवश्यक मार्ग निर्देशन गर्नुहुने विभागीय प्रमुख प्रा.डा दयाराम श्रेष्ठप्रति म आभारी छु । निर्देशकका रूपमा रहेर मलाई आवश्यक सहयोग गर्ने, सुझाव सल्लाह दिने प्रा. राजेन्द्र सुवेदीमा म हार्दिक कृतज्ञता ज्ञापन गर्दछु ।

सामग्री सङ्कलनका क्रममा मलाई सहयोग गर्ने तथा मार्गदर्शन गर्नुहुने अग्रज गजलकारहरू ज्ञानुवाकर पौडेल, घनश्याम परिश्रमी, कृष्णहरि बराललाई म धन्यवाद दिन चाहन्छु । सिर्जना पत्र तयार गर्ने क्रममा मलाई आ-आफ्नो क्षैंत्रबाट सहयोग गर्नुहुने साथीहरु, प्रभाती किरण, रुपक वनवासी, सुरेश सुवेदी, सुरेश वाग्ले, धीरज गिरी, मनोज न्यौपाने, निर्जन मनोजलाई म धन्यवाद दिन चाहन्छु । साथै कम्प्युटर टङ्कन गर्ने श्री आर्यन शर्माप्रति म विशेष कृतज्ञ छु ।

तीर्थप्रसाद प्रसाई

विषय सूची

आमुख

क. सिर्जनात्मक लेखन छनोट गर्नाको कारण १

ख. सिर्जना : गजल नै किन ? १

ग. सिर्जना : गजल नै किन ? २

परिच्छेद एक

गजल सिद्धान्त र इतिहास

प्राक्कथन

गजलको सिद्धान्त

१. गजलको सैद्धान्तिक परिचय ४

१.१ गजलको व्युत्पत्ति ४

१.२ गजलको परिभाषा ५

१.३ काव्यको उपविधाका रूपमा गजलको उद्भव ८

१.४ गजलका गुण तथा विशेषताहरू

१.४.१ भाव ८

१.४.२ शैली ९

१.४.२.१ सरलता १०

१.४.२.२ सङ्क्षिप्तता १०

१.४.२.३ नवीनता ११

१.४.२.४ तासीर (प्रभाव वा असर) ११

१.५ गजलका तत्त्वहरू १२

१.५.१ शेर १२

१.५.२ काफिया १३

१.५.३ रदीफ १४

१.५.४. मतला १४

१.५.५. मकता/मक्ता १५

१.५.६. तखल्लुस १६

१.६ शास्त्रीय लय (बहर) १७

१.६.१ बहरमा प्रयोग हुने केही शब्दको परिचय १८

१.६.२ बहरका प्रकार २०

१.६.२.१ मुफरद बहर २०

१.६.२.२ मुरक्कब बहर २४

१.६.२.३ मुजाहिफ बहर २८

१.७. गजलको भाषिक संरचना ३२

१.८. गजल : बुनौट र बनौट ३२
१.८.१ गजलको बुनौट ३२
१.८.२ गजलको बनौट ३२
१.८.३ बाह्य संरचनाका आधारमा गजलको स्वरूप ३३
१.९ गजल र निकटतम अन्य विधा ३३
१.९.१ गजल र कविता ३४
१.९.२ गजल र गीत ३५
१.९.३ गजल र मुक्तक ३६
१.९.४ गजल र लघुकथा ३७
२. गजल : प्रारम्भ र परम्परा ३७
२.१ नेपाली गजल : प्रारम्भ र विकासक्रम ३९
२.१.१ काल विभाजन ३९
क) पहिलो चरण (१९४१-२००२) ४०
ख) दोस्रो चरण (२००३-२०३५) ४४
ग) तेस्रो चरण (२०३६-हालसम्म) ४७
२.१.१.१ नयाँ पुस्तामा बहरको लहर ५१
३. पाँच गजलकारका पाँचपाँच ओटा गजलको अध्ययन ५७
३.१ मोतीका पाँच गजल ५७
३.२ जिगरका पाँच गजल ५८
३.३ बूँदका पाँच गजल ६०
३.४ मनुका पाँच गजल ६१
३.५ प्रभाती, रूपक, बालकृष्ण, निर्जन र लक्ष्मणको संयुक्त गजलहरूको सङ्ग्रह अवरुद्ध गलाहरूबाट पाँच गजल ६३

परिच्छेद दुई
गजल सिर्जना

आत्म समीक्षा ६५
गजल १ गुराँसै फुल्छ पाखामा..................... ६६
गजल २ म मेरै देश आँखामा...................... ६६
गजल ३ टाढा विदेश जान.......................... ६७
गजल ४ आकाश जून ओढी........................ ६७
गजल ५ मिर्मिरेमा आज............................. ६८
गजल ६ आज माटो रगतैले........................ ६८
गजल ७ दैव राजै भाग्य हाम्रो..................... ६९
गजल ८ न्याउलीले रुन लाग्दा..................... ६९
गजल ९ गाउँमा सारा.............................. ७०
गजल १० व्यथा बढ्न थाल्यो........................ ७०

गजल	११	हर काम कुरा................................	७१
गजल	१२	अन्धकार फैलियो...........................	७१
गजल	१३	रात रोयो दिन रोयो........................	७२
गजल	१४	दाउमाथि राखी..............................	७२
गजल	१५	पीडा बढ्दा...................................	७३
गजल	१६	लम्किँदो पाइला..............................	७३
गजल	१७	मलाई दुःखले घेर्दा.........................	७४
गजल	१८	च्यातियो बाहुलो.............................	७४
गजल	१९	बाँच्न गाह्रो पर्न थाल्यो.....................	७५
गजल	२०	हिजोआज दुःखले............................	७५
गजल	२१	दुःख ज्यादै...................................	७६
गजल	२२	आफैं भएँ म रित्तो..........................	७६
गजल	२३	खानसम्म गोता..............................	७७
गजल	२४	मै मरेको रात सारा........................	७७
गजल	२५	पीडा सहेर सारा चल्दै.....................	७८
गजल	२६	खाली थियौं आउँदा........................	७८
गजल	२७	ईर्ष्या गरेर आँखा............................	७९
गजल	२८	अन्त्य पर्दा दिन र रात....................	७९
गजल	२९	अघिअघि अब आफैं.........................	८०
गजल	३०	यो प्रेम युद्ध तिमीसँग......................	८०
गजल	३१	मनको बगान सबै..........................	८१
गजल	३२	परेलीले कुराकानी गरेको..................	८१
गजल	३३	सधैं तिम्रो प्रतीक्षामा.......................	८२
गजल	३४	मलाई जालमा पारेर.......................	८२
गजल	३५	भित्रको घाउ यो............................	८३
गजल	३६	बैस फुल्दा प्रियतम्को अधर.............	८३
गजल	३७	जुहारझैं सधैंसधैं............................	८४
गजल	३८	विश्वासको दियो निभ्दा...................	८४
गजल	३९	उधारो प्रीत कहिल्यै	८५
गजल	४०	धुजा धुजा कपडा त्यो.....................	८५
गजल	४१	नक्कली भेष त्यो............................	८६
गजल	४२	नयाँ प्रेम प्याला.............................	८६
गजल	४३	छुस्स नै छोइँदा	८७
गजल	४४	सधैंसधैं यादमात्र तिम्रो	८७
गजल	४५	सबै स्थलको	८८
गजल	४६	म भए त दूर आफैं कर	८८
गजल	४७	तिम्रो पवित्र माया	८९
गजल	४८	अभागीको अनौठो यो	८९
गजल	४९	खालि त्यही नशा...........................	९०
गजल	५०	घाउ लागिरँ’दा	९०